
Disociální porucha osobnosti v podmínkách výkonu trestu

Analýza účinnosti prostředků korekce antisociálních forem chování v penitenciární praxi

---

Žukov I., Fischer S., Ptáček R.

Psychiatrická klinika 1. LF UK a VFN, Praha,
přednosta prof. MUDr. J. Raboch, DrSc.

SOUHRN

Obsahem článku jsou výsledky výzkumné studie, zaměřené na analýzu výchovných prostředků používaných v penitenciární praxi u antisociálně se chovajících a disociálních poruch osobnosti. V rámci uvedeného šetření byla realizována analýza účinnosti odměn a trestů, jako prostředků modifikace chování osob ve výkonu trestu odnětí svobody (VTOS). Případné odlišnosti byly zjišťovány mezi skupinami odsouzených, rozdělených dle faktorů, které jsou považovány za významné z hlediska rozvoje delikvence a její recidivy. Zjištění jsou využitelná ve forenzní praxi psychiatrů, psychologů a etopedů při korekci vzorců chování delikventů. Pro soudní znalce pak práce může být přínosná především z hlediska vyhodnocování perspektiv disociálních poruch osobnosti, recidivistů, jejich možné resocializace. Na našem souboru jsme prokázali, že možnost pozitivního ovlivnění vzorců chování současně používanými výchovnými prostředky u disociálních poruch osobnosti a antisociálně se chovajících jedinců výkonem trestu odnětím svobody prakticky chybí.

Klíčová slova: disociální porucha osobnosti, antisociální chování; účinnost odměn a trestů; výkon trestu odnětím svobody, penitenciární proces; prizonizace; kriminalita; resocializace.

SUMMARY

Žukov I., Fischer S., Ptáček R.: Dissocial Disorder of Personality under Condition of Duration of Sentence
Analyzing the Efficiency of Correction Remedies Applied against Antisocial Behavior in Penitentiary Practice

The article presents results of survey focused to analysis of behavioral methods used in prison practice in persons with antisocial behavior and dissocial personality disorder. Effects of reward and punishment as subservience of behavior modification of prisons were analyzed. Changes were compared between groups of prisons dividend according to factors considered as important in delinquency development. The findings can be used in forensic psychological, psychiatric and ethopedic practice. For forensic experts the findings can be used for evaluation of resocialization of persons with antisocial behavior and dissocial personality disorder. In our study we showed that means of effective and positive influence of behavior in the studied group are practically missing.

Key words: dissocial personality disorder, antisocial behavior, efficiency of reward and punishment, execution of a punishment by imprisonment, penal process, prisonization, criminality, resocialization.

Čes. a slov. Psychiat., 105, 2009, No. 6-8, pp. 250–256.

ÚVOD DO PROBLEMATIKY

Problematika kriminálního chování a možností jeho eliminace patří ke stěžejním otázkám forenzní praxe. Způsoby řešení tohoto společensky nepřijatelného chování jsou z důvodu závažnosti a negativních důsledků pro společnost často diskutovaným problémem a předmětem zvýšeného zájmu společnosti. Tuto zvýšenou pozornost si zcela pochopitelně vyžádal mimo jiné značný kvanti-

tativní růst a také zřetelné kvalitativní proměny. Pozornost společnosti je soustředěna na racionální řešení tohoto problému. Nejedná se však o pouhou ochranu společnosti. Jedná se o způsob a zejména cíl zacházení s nositeli antisociálních poruch chování, spočívající ve snaze o dosažení změn [3]. Poruchy osobnosti jsou centrálním problémem kriminality a nejčastější diagnózou v psychiatrických soudních posudcích. Změna by měla spočívat v korekci dosavadních, společensky nepřijatelných vzorců chování, přičemž by se mělo jednat o změnu

pokud možno trvalou. Pracovníci působící v rámci penitenciární péče nemohou sami o sobě splnit očekávání občanů, že vyřeší problematiku kriminality a následné recidivy. Ta je odrazem stavu společnosti, jejích jednotlivých subsystémů, samotnou existencí disociálních poruch osobnosti, poruch osobností obecně a v neposlední řadě rodiny [15]. Mohou však specifickými postupy na vězněné jedince působit s cílem eliminovat negativní důsledky psychosociálních faktorů, které na ně v různé míře a intenzitě působí. Jedná se o komplex psychologických, etopedických a dalších speciálně terapeutických postupů, které sledují nasměrování osobnosti delikventů do adaptivních sociálních struktur [4].

Stěžejním posláním vězeňské služby a jejích specialistů (psychiatrů, psychologů, pedagogů a terapeutů) je tedy v souladu s výše uvedeným účelem uspokojovat potřebu bezpečí občanů a obecně proklamovanou potřebu společenské spravedlnosti. Působením na delikventy docílit toho, aby odcháze-li z věznic s přesvědčením, že se trestná činnost nevyplácí a že je potřeba žít řádným životem v souladu se zákony. K dosažení cíle takové náročnosti však nestačí pouhá izolace a střežení vězňů, ale především odborná a kvalifikovaná práce při zacházení s delikventními jedinci, uplatňování individuálních programů zacházení a dalších specifických výchovných aktivit [1, 2]. Jednou z významných překážek je prizonizace. Jedná se o specifickou adaptaci na uvěznění spojenou mj. se ztrátou zájmů, schopností, pracovních návyků [3]. Vede k úpadku a deprivaci osobnosti ve smyslu proměny na zkušeného kriminálního. Tento aspekt byl šetřen na základě kritéria provovězněný a vícevězněný [17] (tabulky 4-6).

Disociální porucha osobnosti je bezpochyby nejfrekvencovanější z poruch osobnosti, která je v psychiatrických znaleckých posudcích diagnostikována. Podle Študenta až 30 % všech deliktů spáchají jedinci diagnostikovatelní jako poruchy osobnosti. Mnohem větší podíl mají poruchy osobnosti na páchání deliktů závažných, zvláště násilného charakteru [13]. Disociální porucha osobnosti je podle Pavlovského charakterizována především lhostejností k citům druhých, naprostou a trvalou nezodpovědností a nerespektováním sociálních norem, neschopností udržet trvalé vztahy při schopnosti nové vztahy lehce navazovat, velmi nízkou tolerancí k frustraci a nízkým prahem pro spuštění agresivního jednání, nepřipuštěním pocitu vlastní viny, neschopností poučit se z dosažených zkušeností a tendencemi k racionalizaci vlastních jednání se svalování viny na okolí [10]. Léčení poruch osobnosti obecně je v psychiatrii z úkolů nejtěžších. Úprava antisociálního chování u disociálních poruch osobnosti v rámci výkonu trestu je, vzhledem k charakteristikám této poruchy osobnosti, ve vymezujícím a aktuálnímu prostředí, v němž se jedinec nachází (VT), úkolem nesmírně obtížným.

Z psychologického hlediska lze v procesu prizonizace, tj. v postupném přizpůsobování se způsobu života ve vězení a ve společenství odsouzených, rozlišit dvě složky [6]. Jde o institucionalizaci, která označuje adaptaci na vysoce organizovaný vězeňský život. Je spojena se ztrátou aktivity a iniciativy. Druhou, závažnější složkou prizonizace, je ideologizace, která spočívá v identifikaci s kriminální subkulturou. Projevuje se například osvojením si a užíváním kriminálního argotu. Spočívá ve vnitřním přijetí subkulturních norem a pravidel, hodnot a postojů a také v systému racionalizací jako obranných mechanismů. Věznění jedinci vytvářejí sociální skupinu, která má specifickou strukturu a hierarchii rolí s pevně vymezenými pravidly, právy a povinnostmi. Její základní charakteristikou je tendence k exteriorizaci zla. Skupina společně nachází nepřítel mimo sebe sama a své nepřátele racionalizuje do nepřiznivých společenských poměrů, do špatných zákonů, do nespravedlivých soudců, do nepřátelského vězeňského personálu. Vzhledem k tomu, že vězni vytvářejí vlastní neformální skupiny se společnou nespécifickou motivací, kterou jsme označili jako exteriorizaci zla, můžeme očekávat rafinovaná zdůvodnění vlastní kriminální činnosti. Dále lze očekávat vnitřní solidaritu a účelovost jednání.

Výkon trestu odnětí svobody tedy vede ve většině případů vlivem prizonizace a sociální izolace k eliminaci většiny sociálních rolí. Dochází k úbytku vědomostí, dovedností a návyků. Vede k apatii a ztrátě zájmu o společenskou seberealizaci. Tyto změny se stávají překážkou pozdějšího návratu do společnosti [15].

Základní cíl penitenciární praxe [3] spočívá v aplikaci specifických postupů a následném dosažení korekce nežádoucích způsobů chování do sociálně žádoucí, nebo alespoň přijatelné formy. Cílem dále je, aby taková změna byla pokud možno trvalá a nedocházelo k recidivnímu jednání. Psychologická podpora by proto měla být zaměřena na eliminaci rizikových faktorů, které pravděpodobnost recidivy zvyšují. Jsou to mj. negativní důsledky výše popsaného procesu prizonizace. Dále je důležité posilovat sociální vazby. Šanci k řádnému společenskému životu zvyšují pracovní návyky a dovednosti. Větší pravděpodobnost získání práce posiluje vzdělání a dosažení profesní kvalifikace. O to se snaží specialisté a další pracovníci v průběhu penitenciární péče, mimo jiné v rámci programu zacházení, v jehož rámci dochází k realizaci pracovních, vzdělávacích a specifických terapeutických aktivit.

Jedním z předpokladů toho, aby bylo výchovné působení účinné, je dostatek vědomostí o psychosociálních aspektech souvisejících s uvězněním, znalost individuálních možností vězněných jedinců, aby mohly být stanoveny prostředky jejich pozitivního ovlivňování [9, 12]. Neméně důležitá je znalost toho, jak lze modifikovat jejich chování

výchovnými prostředky. Při práci (zacházení) s odsouzenými osobami k výkonu trestu odnětí svobody, a s tím souvisejícím uvězněním, mohou vybraní pracovníci hodnotit jejich chování a udělovat odměny a ukládat tresty.

Jejich význam spočívá mj. zvláště:

- v korekci chování vězňů do požadované formy,
- ve zpětné vazbě za pracovní výkon,
- v hodnocení plnění stanovených aktivit,
- výsledně v možném podmíněném propuštění z výkonu trestu.

V následujících tabulkách je uveden hierarchický přehled výchovných prostředků dle zákonné normy, kdy jsou tyto prostředky seřazeny od 1 do 9 dle významnosti (9 – nejlepší odměna a nejhorší trest) (tab. 1, tab. 2).

Tab. 1. Hierarchický přehled odměn dle Zák. č. 169/1999 Sb.

Kázeňské odměny:	
1.	Pochvala.
2.	Mimořádné zvýšení doby trvání návštěv během jednoho kalendářního měsíce.
3.	Povolení jednorázového nákupu mimo řádné nákupy.
4.	Zvýšení kapesného o jednu třetinu až po 3 měsíce.
5.	Věcná nebo peněžitá odměna (až do 1000 Kč).
6.	Rozšíření osobního volna na sportovní a jiné zájmové aktivity.
7.	Povolení opustit věznici až na dobu 24 hodin v souvislosti s návštěvou.
8.	Povolení opustit věznici až na dobu 24 hodin v souvislosti s programem zacházení.
9.	Přerušování výkonu trestu.

Tab. 2. Hierarchický přehled trestů dle Zák. č. 169/1999 Sb.

Kázeňské tresty	
1.	Důtka.
2.	Snížení kapesného o jednu třetinu až po 3 měsíce.
3.	Zákaz přijetí jednoho balíčku v kalendářním roce.
4.	Pokuta až do výše 1000 Kč.
5.	Propadnutí věci.
6.	Umístění do uzavřeného oddělení (uzamčenou celu) až na dobu 28 dnů po práci.
7.	Celodenní umístění do uzavřeného oddělení (uzamčené cely) až na dobu 20 dnů.
8.	Umístění do samovazby až na 20 dnů.
9.	Odnětí (zrušení) výhod z předchozí kázeňské odměny.

CÍL ŠETŘENÍ A UŽITÉ METODY

Cílem našeho šetření bylo:

- zjistit, jaká je účinnost odměn a trestů, které jsou vybranými pracovníky vězeňské služby v rámci jim svěřené pravomoci využívány v rámci působení na modifikaci chování vězňů jedinců,
- kvantitativní a následně kvalitativní analýzou

zjistit, zda je účinnost jednotlivých odměn a trestů u různých skupin vězeňské subkultury odlišná,

- z následných zjištění stanovit závěry a doporučení z pohledu forenzní psychiatrie, psychologie a etopedie pro práci pedagogických a výchovných pracovníků vězeňské služby v průběhu penitenciární péče (uvěznění).

Šetření bylo realizováno (2007/2008) u 294 odsouzených mužů ve VTOS z různých věznic a vazebních věznic ČR. Průměrný věk šetřeného souboru činil 30,5 roku. Poprvé ve vězení (prvovězněných) bylo 116 osob, vícevězněných 178. Svobodných bylo 202 osob, ženatých 30 a rozvedených 62. Těch, kteří ve VTOS pracovali (trvalý způsob) bylo 170, 124 osob bylo bez práce. Charakter trestné činnosti nebyl při tvorbě souboru zohledněn.

Pro zjištění účinnosti a následný rozbor byly použity tyto metody:

- párové srovnávání odměn a trestů,
- Spearmanův koeficient korelace,
- kvalitativní analýza,
- diagnostika souboru dle MKN 10 (výzkum).

VÝSLEDKY ŠETŘENÍ A JEJICH ROZBOR

V souboru prvovězněných jsme diagnostikovali u 47 jedinců disociální poruchu osobnosti. To odpovídá 40% zastoupení disociální poruchy osobnosti ve skupině prvovězněných. U zbytku v této skupině byl přítomen minimálně jeden znak pro tuto poruchu charakteristický.

V souboru vícevězněných jsme diagnostikovali u 138 jedinců disociální poruchu osobnosti. To odpovídá 77% zastoupení disociální poruchy osobnosti ve skupině vícevězněných. U zbytku v této skupině byly přítomny dva znaky pro tuto poruchu charakteristické.

Pro celý zkoumaný soubor pak platí, že disociální porucha osobnosti byla přítomna u 63 % jedinců.

Dle MKN (výzkum) diagnostických kritérií disociální porucha osobnosti (F 60.2) musela splňovat všeobecná kritéria pro poruchu osobnosti (F60) a musely být přítomny alespoň tři z následujících znaků:

- lhostejnost k citům druhých,
- naprostá a trvalá nezodpovědnost a nerespektování sociálních norem, pravidel a závazků,
- neschopnost udržet trvalé vztahy při schopnosti vztahy bez nesnází vytvářet,
- velmi nízká tolerance k frustraci a nízký práh pro spuštění agrese, včetně násilí,
- neschopnost zakoušet vinu nebo se z nepříznivé zkušenosti, zvláště trestu, poučit,
- výrazná tendence ke svádění viny na jiné nebo poskytování přijatelného zdůvodnění pro chová-

ní, které jedince přivádí do konfliktů se společností.

Pro celý zkoumaný soubor byly dále diagnostikovány další poruchy osobnosti jako: paranoidní porucha osobnosti, schizoidní porucha osobnosti, emočně nestabilní porucha osobnosti, histriónská porucha osobnosti a jiné specifické poruchy osobnosti. Tyto poruchy byly diagnostikovány celkem u 24 osob jak ze souboru prvovězňených tak vícevězňených. Navýšily tak procento výskytu poruchy osobnosti pro celý soubor 294 zkoumaných delikventů o 8 %. Celkem tak byl výskyt všech poruch osobností u delikventů ve výkonu trestu odnětí svobody navýšen na 71 %.

Toto zjištění odpovídá předpokládanému vysokému zastoupení diagnózy disociální porucha osobnosti u vězňených delikventů. Není v rozporu s nálezy Študenta, který sice odhadoval, že asi 30 % všech deliktů je spácháno jedinci diagnostikovatelnými jako porucha osobnosti, ale současně upozornil, že daleko větší podíl mají poruchy osobnosti (bez bližšího rozlišení) u deliktů závažných a zvláště násilného charakteru. V jeho „sestavě“ 150 pachatelů vražedného jednání našel rysy příslušející poruchám osobnosti u 2/3 mužských pachatelů. Sám se domníval, že mezi recidivisty se bude diagnóza poruchy osobnosti vyskytovat téměř ve 100 % [13]! Odlišnosti v účinnosti, tj. vlastně v preferenci, byly zjišťovány u níže uvedených skupin, rozdělených na základě faktorů, které jsou významné pro delikvenci a její recidivu.

1. Korelace pořadí odměn a trestů interpretovaných zákonnou normou s pořadím celého šetřeného souboru.

Porovnáním pořadí byla zjištěna vysoká vzájemná korelace. Tuto vysokou míru korelace pořadí můžeme interpretovat jako skutečnost, že zákon implicitně předpokládá účinnost odměn a trestů pro vězeňskou populaci. V právní normě se podařilo bez ohledu na odlišnosti, či jedinečnosti téměř zobecnit výchovné prostředky pro většinu případů. Zda je tomu tak u různých skupin vězeňské subkul-

Tab. 3. Pořadí odměn a trestů celého souboru – srovnání s normativem.

ODMĚNY		TRESTY	
Zákon 169/1999Sb.	Celý soubor	Zákon 169/1999Sb.	Celý soubor
Ix	iy	Ix	iy
9	7	9	9
8	8	8	5
7	9	7	8
6	6	6	6
5	4	5	7
4	5	4	3
3	2	3	2
2	3	2	1
1	1	1	4
r = 0,900		r = 0,783	

tury segmentované dle anamnestických dat, která jsou námi ve shodě s řadou autorů [7, 16] považována z hlediska delikvence za významná, nám ukazují další komparace (tab. 3).

2. Korelace pořadí odměn a trestů preferovaných celým souborem s pořadím zjištěným u prvovězňených odsouzených.

U pořadí preference odměn mezi celým šetřeným souborem a prvovězňenými byla zjištěna korelace blížící se hranici střední míry. Ačkoliv ji nelze považovat za statisticky významnou, lze bližším, kvalitativním rozbohem pak zjistit, že prvovězňení odsouzení na první místo zařadili zvýšení kapesného. Toto zjištění pravděpodobně vyplývá z mladšího věku a většího počtu svobodných jedinců této skupiny vězňů, kteří nemají pravidelný přímý kontakt s blízkými, v řadě případů nemají žádné rodinné zázemí. Jsou tedy při získávání prostředků odkázáni na příjmy za práci pro věznici. Pro pedagogické pracovníky a specialisty se naskytá možnost vhodným způsobem posilovat kladný vztah k práci, přímo související se získáním finančních, a tedy materiálních prostředků. Práci považujeme vedle rodinného zázemí jako nejvýznamnější faktor ovlivňující recidivu delikvence. Vhodná aplikace odměn a trestů by měla mít za cíl zejména rozvoj sociálních dovedností, kterými jsou pracovní dovednosti a návyky výkonu trvalé činnosti (tab. 4).

Tab. 4. Pořadí odměn a trestů preferované prvovězňenými - srovnání s celým souborem.

ODMĚNY		TRESTY	
Celý soubor	Prvovězňení odsouzení	Celý soubor	Prvovězňení odsouzení
Ix	Iy	Ix	iy
7	4	9	9
8	7	5	7
9	9	8	8
6	5	6	5
4	8	7	6
5	6	3	3
2	3	2	2
3	1	1	1
1	2	4	4
r = 0,717		r = 0,950	

3. Korelace pořadí odměn a trestů interpretovaných zákonnou normou s pořadím zjištěným u vícevězňených odsouzených.

Porovnáním pořadí celého souboru a v tomto případě vícevězňených osob byla zjištěna pouze střední míra korelace pořadí u trestů. Tuto odlišnost lze považovat za významnou. Bližším rozbohem lze totiž zjistit, že zatímco jako nejhorší trest uvedli vícevězňení odsouzení umístění do uzavřené cely po práci, nejméně jim vadí trest umístění do samovazby. Toto zjištění můžeme interpretovat jako výrazný prizoničácký jev, kdy vícevězňení jedinci nemají motivaci

k práci, což může být jednou z příčin recidivy kriminálního chování již v adaptační fázi [4, 15].

Za druhý nejhorší trest je považován pobyt na uzavřené cele (omezení v uspokojování materiálních potřeb). Konstatujeme shodu s předchozím zjištěním. U vícevězňených došlo zcela pravděpodobně vzhledem k opakovanému pobytu ve VTOS k ztrátě sociálních dovedností, souvisejících se sebe-realizací a orientací na uspokojování základních (materiálních) potřeb (TV, kouření apod.). Stejně jako u prvovězňených můžeme doporučit etopedům, vychovatelům a dalším specialistům působit na posilování vztahu k práci vhodnou kombinací výchovných prostředků (v tomto případě odměna za pracovní výkon).(tab. 5).

Tab. 5. Pořadí odměn a trestů preferované vícevězňenými - srovnání s celým souborem.

ODMĚNY		TRESTY	
Celý soubor	Prvovězňení odsouzení	Celý soubor	Prvovězňení odsouzení
I _x	I _y	I _x	I _y
7	8	9	6
8	6	5	7
9	9	8	9
6	7	6	5
4	4	7	4
5	5	3	3
2	3	2	1
3	2	1	2
1	1	4	8
r = 0,93		r = 0,650	

4. Korelace pořadí odměn a trestů zjištěných u kategorie prvovězňených a vícevězňených odsouzených.

U odměn byla zjištěna korelace na hranici střední míry, u trestů pak mírně vyšší pozitivní míra korelace. Opět je nutné kvalitativní posouzení. Na jeho základě lze vyvodit následující závěry. Jako nejdůležitější odměnu uvádějí prvovězňení zvýšení kapesného, vícevězňení umístění na uzavřenou celu po práci. Toto interpretujeme ve shodě s předcho-

Tab. 6. Pořadí odměn a trestů preferované prvovězňenými - srovnání s celým souborem.

ODMĚNY		TRESTY	
Prvovězňení odsouzení	Vícevězňení odsouzení	Prvovězňení odsouzení	Vícevězňení odsouzení
I _x	I _y	I _x	I _y
4	8	9	6
7	6	7	7
9	9	8	9
5	7	5	5
8	4	6	4
6	5	3	3
3	3	2	1
1	2	1	2
2	1	4	8
r = 0,667		r = 0,733	

zími jako zjištění nižší míry prizonizace u prvovězňených odsouzených, u kterých lze předpokládat vyšší účinnost výchovných prostředků při ovlivňování motivace k práci a v důsledku možné eliminace opakovaní delikvence (tab. 6).

5. Korelace pořadí odměn a trestů zjištěných u kategorie odsouzených ve věku do 26 let a věku nad 26 let.

Vysoká míra korelace pořadí mezi skupinou vězňů do 26 let a starších nám naznačuje, že věkový faktor není z hlediska volby odměn či trestů významný (tab. 7).

Tab. 7. Pořadí odměn a trestů preferované skupinami podle věku.

ODMĚNY		TRESTY	
Odsouzení do 26 let	Odsouzení nad 26 let	Odsouzení do 26 let	Odsouzení nad 26 let
I _x	I _y	I _x	I _y
5	8	9	9
6	6	7	4
9	9	8	7
8	5	6	5
7	4	5	8
4	7	3	3
2	2	2	2
3	3	1	1
1	1	4	6
r = 0,700		r = 0,800	

6. Korelace pořadí odměn a trestů zjištěných u kategorie odsouzených majících přímý kontakt s blízkými (pravidelné návštěvy) a odsouzených bez přímého kontaktu s blízkými.

U preference odměn byla zjištěná korelace na hranici nízké míry. Oproti našemu očekávání však zjišťujeme preferenci materiálních výhod před možností být s blízkými mimo věznic. Zde, v budování sociálního zázemí, spatřujeme společně s kladnou pracovní motivací největší prostor pro práci specialistů v průběhu penitenciární péče. Tam se jim

Tab. 8. Pořadí odměn a trestů preferované podle míry kontaktů s blízkými.

ODMĚNY		TRESTY	
Prvovězňení odsouzení	Vícevězňení odsouzení	Prvovězňení odsouzení	Vícevězňení odsouzení
I _x	I _y	I _x	I _y
4	8	7	9
6	9	6	4
9	6	9	7
8	3	5	8
7	4	8	5
5	7	3	3
2	1	2	2
3	5	1	1
1	2	4	6
r = 0,350		r = 0,717	

nabízí u příležitosti návštěv, kdy mohou působit jak na vězněného jedince, tak na jeho rodinné příslušníky či blízké osoby. Posilování vazeb má s pracovní seberealizací přímou souvislost. Stejně jako v procesu socializace, který nelze oddělit od procesu individuace, je to u prizonizace. Mohu se rozhodnout pokračovat v kriminálním způsobu života, nebo se vrátit k rodině a práci. Úkolem etopeda a dalších specialistů je na základě individuální znalosti správně své postupy, v tomto případě odměny a tresty, aplikovat, a tím ovlivňovat osobnost vězněného jedince (tab. 8).

DISKUSE A ZÁVĚR

Pro námi zkoumaný soubor jsme prokázali, že u 63 % delikventů je přítomna disociální porucha osobnosti a pro zbývající platilo, že byl přítomen minimálně jeden, spíše však dva charakteristické znaky pro disociální poruchu osobnosti charakteristické. Sledovali a hodnotili jsme účinnost stávajících výchovných prostředků používaných v prostředí výkonu trestu odnětím svobody na takto profilovaný soubor, což má na následující zjištění zcela zásadní vliv.

Analýza účinnosti odměn a trestů se nabízí jako vhodný způsob nalezení individuálního přístupu k jednotlivcům. Ten spočívá totiž nejen v důkladné znalosti jedince na základě diagnostických postupů, ale nezastupitelně v znalosti účinnosti výchovných prostředků, tj. jakými odměnami, respektive tresty, lze na jedince působit co nejúčinněji a modifikovat jeho chování do sociálně přijatelné formy.

Právní předpis a jeho aplikace v prostředí věznic se bez ohledu na odlišnosti z hlediska jedinečnosti každé osoby snaží výše uvedené výchovné prostředky zobecnit pro většinu delikventní populace. Jsou seřazeny podle významu a důležitosti, kterou u této většiny předpokládá. Zákon však nemůže postihnout specifickou a jedinečnost individua, jeho přístup je nomothetický, snaží se veškeré skutečnosti co nejvíce zobecnit. Při udělování odměn a ukládání trestů ale musí být respektovány pedagogické zásady, jejichž aplikace posiluje jejich výchovný účinek. Zejména se jedná o zásady individualizace, přiměřenosti, stupňování, důslednosti a spravedlnosti. Jsme nuceni konstatovat, že k realizaci těchto zásad vede naopak přístup idiografický.

Z výsledků realizované studie lze usuzovat, že:

1. V rámci penitenciární péče by proto měly být pomoci výchovných prostředků - odměn a trestů - podporovány základní opory, kterými jsou zázemí a práce. Bez těchto opor je návrat k normálnímu životu prakticky nemožný.

2. Lze konstatovat, že v účinnosti odměn a trestů

nelze zaznamenat až takové rozdíly, které by mohly výše uvedený cíl plnit. Určité rozdíly lze pozorovat u preference odměn a trestů, které mají vztah k práci a materiálním potřebám, bohužel, toto zjištění není pozitivní. Svědčí o tom, že delší či opakovaný pobyt ve vězení vede k horší prognóze.

3. Nabízí se závěr, že stávající systém odměn a trestů nemá z pohledu podpory výše označených podpor větší účinnost. V rámci programů zacházení, kam patří i výkon práce, není pravděpodobně poskytována odsouzeným účinná zpětná vazba. Pravděpodobně tomu bude i u dalších aktivit. Svědčí o tom zejména mj. i ta skutečnost, že nebyly zaznamenány rozdíly mezi těmi, kteří byli ve VT poprvé a vícekrát.

4. Oblast účinnosti odměn a trestů je přesně tou oblastí, kde je kvalitativní přístup jejího zkoumání nezbytný.

Terapie poruch osobnosti v psychiatrii obecně je považována za velmi obtížnou, protože jedinci obvykle nedostatečně reagují na farmakoterapii a psychoterapii. Poněkud jinak je tomu u poruch osobnosti bez kriminogenního potenciálu, kdy dle Perryho a Bonda poslední přehled empirických psychoterapeutických studií u poruch osobnosti ukázal relativní účinnost [11].

V našem souboru jsme však prokázali zásadní podíl diagnózy disociální porucha osobnosti, nebo alespoň přítomnost jednoho či dvou znaků pro tuto poruchu charakteristických. U disociálních poruch osobnosti, navíc v prostředí výkonu trestu a při charakteru této poruchy, jsme potvrdili minimální možnost pozitivního ovlivnění používanými výchovnými prostředky. Nezkoumali jsme vliv klasické psychiatricko-psychologické intervence, protože ta je prakticky u disociálních poruch osobnosti a osobností s disociálními rysy v prostředí výkonu trestu odnětím svobody nevyužívaná, nebo zcela minimálně.

Společnost se snaží působit především výše zmíněnými výchovnými prostředky. Konstatujeme, že současné prostředky výchovného charakteru jsou nedostatečné. Zde tedy před společností leží výzva spočívající ve vypracování nových metodik v práci s disociálními jedinci, kteří představují ve své většině, jenom svou existencí mimo výkon trestu, společenské riziko.

Je ovšem otázkou, zda vůbec je disociální porucha osobnosti nebo jedinec disponující disociálními osobnostními rysy v pozitivním slova smyslu, v rámci výkonu trestu odnětím svobody, vůbec ovlivnitelný. Prozatím se zdá, že především proces prizonizace spíše antisociální vzorce chování petrifikuje, a ty nejsou výchovnými prostředky zásadně ovlivněny. Výkon trestu odnětím svobody tak plní především úlohu dočasné separace disociálně se chovajících.

Pro soudní znalce je důležité zjištění, že v rámci VTOS dochází, bohužel, za současného stavu, jak

u prvovězňených tak u těch, kteří jsou věznění vícekrát, především k posilování disociálních vzorců chování a šance na resocializaci se samotným výkonem trestu spíše snižuje. Tak je tomu za vědomí, že jiné řešení než umístění delikventů – disociálních poruch osobnosti a delikventů, kteří disponují disociálními osobnostními rysy, než do prostředí výkonu trestu, do prostoru zaručujícího ochranu společnosti, neexistuje.

LITERATURA

1. **Andrews, D. A., Bonta, J.:** The psychology of criminal conduct. Cincinnati, Anderson Press., 1994.
2. **Cloninger, C. R.:** Personality and psychopathology. American Psychiatric Publishing Inc., 1999.
3. **Fischer, S.:** Etopedie v penitenciární praxi. Ústí nad Labem, Acta Universitatis Purkynianae, 2006.
4. **Fischer, S., Škoda, J.:** Sociální patologie. Analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů. Praha, Grada Publishing, 2009.
5. **Glasser, W., Deane, K.:** Normalization in an abnormal world: A study of prisoners with an intellectual disability. International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology, 43, 1999, 3, pp. 338-356.
6. **Inciardi, J. K.:** Trestní spravedlnost. Praha, Victoria Publishing, 1994.
7. **Matoušek, O., Kroftová, A.:** Mládež a delikvence. Praha, Portál, 2003.
8. Mezinárodní klasifikace nemocí. 10. revize, Praha, MZV ČR, 1992.
9. **Nakonečný, M.:** Motivace lidského chování. Praha, Academia, 1979.
10. **Pavlovský, P.:** Soudní psychiatrie a psychologie. Grada Publishing, 2004.
11. **Perry, J. C., Bond, M.:** Empirical studies of psychotherapy for personality disorder. In: Gunderson J. G., Gabbard, G. O. (eds.): Psychotherapy for personality disorders. Review of Psychiatry, 19, 2000, pp. 1-32.
12. **Smith, A. B., Berlin, L.:** Treating the criminal offender. Heidelberg, Springer, 1988.
13. **Študent, V.:** Soudní psychiatrie a trestní právo. SPN, Praha, 1989.
14. **Thomas, Ch. W., Foster, S. C.:** Prisonization in the inmate contraculture. Social Problems, 20, 1972, pp. 229-239.
15. **Vágnarová, M.:** Psychopatologie pro pomáhající profese. Praha, Portál, 2004.
16. **Weiner, I. B., Hess, A. K.:** The handbook of forensic psychology. John Wiley & Sons, Inc., 2005.
17. **Žukov, I., Vevera, J.:** Vyšetřovací metody u kriminálního chování. Neurobiologie duševních poruch, Praha, Galén, 1999.
18. **Žukov, I., Fischer, S., Ptáček, R.:** Duševní a behaviorální poruchy v důsledku vazebního uvěznění u poruch osobnosti a osob závislých na psychoaktivních látkách (Kazuistiky z forenzní psychiatrické a psychologické praxe). Alkoholismus a drogové závislosti, 44, 2009, 1, s. 23-38.

*MUDr. Ilja Žukov
Psychiatrická klinika 1. LF UK a VFN
Ke Karlovu 11
120 00 Praha 2*

Oznámení redakční rady České a slovenské psychiatrie

Redakční rada časopisu Česká a slovenská psychiatrie
společně s organizačním výborem I. kongresu Léčba v psychiatrii,
výborem Psychiatrické společnosti České lékařské společnosti Jana Evangelisty Purkyně
a České psychiatrické společnosti, o.s.,
oznamuje, že v soutěži o nejlepší kazuistiku na téma:
Léčba v psychiatrii, která zazněla v průběhu kongresu v Karlových Varech,
zvítězila práce autorů

Prof. MUDr. Ivana Drtílková, CSc., MUDr. Pavel Theiner, Ph.D.

Psychiatrická klinika Fakultní nemocnice Brno

s názvem:

**„Aripiprazol v off-label indikaci léčby Tourettova syndromu
s kazuistikou 8leté dívky“**

Výhercům blahopřejeme a přejeme další profesionální úspěchy!
Vítěznou a další kazuistiky otiskneme v následujících číslech České a slovenské psychiatrie.